

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ

Артем Іванович ПЕТРУСЕНКО,

*аспірант відділу організації освітньо-наукової
підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Шахрайство в умовах сучасної України набуває дедалі складніших і витонченіших форм, охоплюючи як традиційні, так і цифрові сфери суспільного життя. Особливо загрозливими є випадки масового шахрайства, що завдають шкоди великій кількості потерпілих та суттєво підривають довіру громадян до правової системи. У цьому контексті ключовими суб'єктами, відповідальними за виявлення, припинення та притягнення винних до відповідальності, виступають Національна поліція України та органи прокуратури.

Національна поліція України відіграє ключову роль у системі органів, відповідальних за виявлення та розслідування шахрайства, що становить одну з найпоширеніших форм злочинів проти власності. Згідно із законодавством, зокрема Законом України «Про Національну поліцію», поліція наділена широким спектром повноважень, які охоплюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також профілактичну роботу, спрямовану на попередження правопорушень. У межах кримінального провадження працівники поліції забезпечують фіксацію фактичних обставин злочину, збір доказів, встановлення осіб, причетних до вчинення шахрайських дій, а також виконують окремі слідчі та розшукові дії. Особливо важливою у контексті протидії шахрайству є діяльність підрозділів кіберполіції, оскільки значна частина правопорушень відбувається у віртуальному просторі.

Органи прокуратури, своєю чергою, мають інше, але не менш значуще функціональне навантаження. Основна роль прокуратури у протидії шахрайству полягає у здійсненні процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Прокурор не лише контролює законність дій слідчих, а й приймає принципові процесуальні рішення, які визначають хід кримінального провадження. Він має право давати обов'язкові до виконання вказівки, вимагати проведення певних слідчих дій, погоджувати повідомлення про підозру та обвинувальні акти. Завдяки цьому забезпечується єдність кримінальної політики та дотримання стандартів справедливого процесу[1]. Однак у реальній правозастосовній практиці взаємодія між поліцією та прокуратурою не завжди є злагодженою. Реформування органів прокуратури та зміна моделі досудового розслідування призвели до того, що чіткі механізми комунікації між слідчим та процесуальним керівником перебувають у стадії становлення. Часто спостерігається ситуація, коли прокурори не встигають належно реагувати на запити слідчих, що затягує процес розслідування. З іншого боку, поліцейські можуть нехтувати окремими

вказівками прокурора, що спричиняє конфлікти повноважень та навіть призводить до закриття проваджень через порушення процедури[2]. Окрім цього, нормативна база не завжди забезпечує достатню чіткість у розмежуванні функцій цих органів. Відсутність чітко регламентованих алгоритмів дій у справах певної складності, зокрема щодо транснаціонального або організованого шахрайства, створює ризики подвійного трактування повноважень, що знижує ефективність реагування на такі злочини. Недосконалість нормативного забезпечення проявляється і в контексті електронних доказів, які часто є ключовими у справах про шахрайство, проте досі недостатньо врегульовані в аспекті їх збирання, зберігання та використання у судовому процесі.

Таким чином, попри наявність нормативного підґрунтя та визначених законом повноважень, організаційно-правова модель взаємодії Національної поліції та прокуратури у сфері протидії шахрайству потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як внутрішньої координації, так і оновлення процедурних стандартів, що мають відповідати реальним викликам, пов'язаним із динамікою розвитку шахрайських схем та цифровізації злочинного середовища.

Оцінка практичної ефективності протидії шахрайству в Україні свідчить про суттєву диспропорцію між кількістю зареєстрованих кримінальних проваджень і результативністю завершення розслідувань. Із року в рік спостерігається стійке зростання випадків шахрайства, особливо в цифровому середовищі, де зловмисники використовують інструменти соціальної інженерії, фішингові ресурси, підроблені вебплатформи, а також приховані канали комунікації. Водночас кількість справ, які закінчуються обвинувальними вироками, залишається на відносно стабільному, але невисокому рівні, що вказує на наявність системних перепон у процесі розкриття та доведення вчинення злочину[3]. Однією з ключових проблем, що унеможливають ефективне реагування на шахрайство, є труднощі у зборі належних і допустимих доказів, які здатні підтвердити факт умисного введення особи в оману. Доказування у справах такого характеру часто вимагає детального відтворення всієї комунікації між потерпілим та підозрюваним, аналізу фінансових транзакцій, а також відстеження цифрових слідів, що передбачає застосування спеціальних технічних знань. У випадках, коли потерпілий не одразу розуміє, що став жертвою обману, або довго не звертається до правоохоронців, істотно втрачається час, упродовж якого можна було б зібрати критичні докази[4]. Велику небезпеку становлять організовані форми шахрайства, зокрема ті, що функціонують за принципом «телефонного центру» або через «обслуговування» клієнтів під виглядом банківських установ. Такі структури швидко змінюють своє розташування, використовують анонімні засоби комунікації, діють із територій, де українські правоохоронні органи не мають фактичного доступу. Це ускладнює міжнародну співпрацю і потребує чітко вибудованої системи оперативного обміну інформацією між державами, що наразі реалізується лише частково.

Проблематичною залишається й організаційна спроможність правоохоронної системи. Велике навантаження на слідчих, які одночасно ведуть

десятки проваджень, призводить до формального підходу, недостатньої уваги до деталей та низької якості матеріалів, які передаються прокурору. Кадровий дефіцит у підрозділах, що спеціалізуються на розслідуванні шахрайств, особливо у невеликих громадах, створює ситуацію, за якої злочини залишаються фактично без відповідного розслідування. Негативний вплив на загальний рівень протидії шахрайству має і недовіра громадян до поліції. Багато потерпілих просто не звертаються за допомогою, передбачаючи, що звернення буде проігноровано або справа не отримає належного розгляду[5]. Таке ставлення сприяє утворенню умов безкарності, особливо у випадках дрібного інтернет-шахрайства. В результаті держава втрачає цінну інформацію про масштаби і механізми вчинення злочинів, що обмежує можливість формувати ефективну політику у сфері безпеки.

Підвищення результативності протидії шахрайству потребує системних змін. Зокрема, важливо впроваджувати аналітичні цифрові платформи для автоматичного виявлення ознак повторюваних шахрайських схем, що базуються на великих масивах даних. Такі платформи мають дозволити оперативно реагувати на типові алгоритми дій шахраїв, забезпечуючи проактивну модель виявлення правопорушень. Паралельно необхідно посилити координацію між різними правоохоронними структурами та фінансовими установами, зокрема банками, які володіють ключовими даними про транзакційну активність підозрілих осіб. Доцільним є створення в структурі Національної поліції та прокуратури спеціалізованих міждисциплінарних підрозділів, які володіють технічними знаннями у сфері фінансової безпеки, інформаційних технологій та кіберзахисту[6]. Їх діяльність повинна бути спрямована на оперативне реагування на нові виклики, швидке вилучення електронних доказів, а також забезпечення доказової бази, здатної витримати судову перевірку. Важливим резервом для підвищення ефективності є розвиток міжнародного співробітництва. Участь України в європейських базах розшуку, взаємодія з Інтерполом, Євроюстом, банківськими установами інших країн здатна забезпечити не лише обмін інформацією, але й механізми притягнення до відповідальності тих, хто перебуває за межами національної юрисдикції.

Лише за умови цілісного підходу, що об'єднуватиме технологічне оновлення, кадрове підсилення, довіру з боку громадян та міжнародну підтримку, боротьба з шахрайством зможе набути ознак системності та результативності. У протилежному випадку ризики поширення безкарної моделі поведінки лише посилюватимуться, підриваючи засади правової держави та публічної безпеки.

Отже, у сучасних умовах ефективна протидія шахрайству неможлива без належного функціонування Національної поліції та органів прокуратури. Хоча нормативно-правова база забезпечує базові інструменти для реагування на зазначену категорію злочинів, на практиці спостерігається низька результативність розслідувань, відсутність системного підходу та нестача спеціалізованих ресурсів. Для досягнення реального прогресу у сфері протидії шахрайству необхідно вдосконалювати процесуальні механізми, підвищувати професійну підготовку слідчих і прокурорів, а також зміцнювати довіру громадськості до правоохоронних органів. Лише за умови на-

лежної координації, оновлення підходів і забезпечення невідворотності відповідальності можна говорити про реальну ефективність діяльності держави у боротьбі з шахрайством.

Список використаних джерел

1. Ємельянов М. В. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії шахрайству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 20, ч. 1, т. 4. – С. 34-37.
2. Ємельянов М. В. Об'єктивна та суб'єктивна сторона шахрайства [Електронний ресурс] *Форум права*. 2012. № 3. С. 184-189. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12emvccs.pdf>
3. Заяць К. Д. Пропозиції вирішення окремих проблем практики у кримінальних провадженнях про шахрайства. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2019. С. 73-78.
4. Мамедова Е. Г. Місце і роль поліції в механізмі забезпечення права людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2019. С. 109-111.
5. Романенко М. В. Система органів поліції як складова правової держави. *Право.ua*. 2016. № 2. С. 74-77.
6. Юхно О. О. Процесуальні та криміналістичні проблемні питання вдосконалення методики досудового розслідування шахрайств. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4, ч. 3. С. 98-101. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.22>.